

DB
785

.V3

A1

N24

V.3

ROČNÍK **III** ČÍSLO **1**

NAŠE VALAŠSKO

KULTURNÍ VĚSTNÍK

JEHO ŽIVOTĚ A POTŘEBÁCH

Upraveno Fr. Tábořským a Jos. Válek

VSETÍN 1932

Digitized by Google

Později už nebyl biskup zasvěcován do událostí rodné vsi a i mezi příbuzenstvem nastalo jakési ochlazení; očekávali od něho více, než mohl pro ně učiniti. Zvláště po jeho smrti nastalo jakési rozčarování, když dědictví bylo vyčerpáno dobročinnými odkazy a vlastní rodině dostalo se jen osobních památek, ačkoliv četná rodina na statku č. 5 i na statku č. 1 byla by tehdy dědictví jistě povděčna.

Jako hoch slýchal jsem o chloubě rodu tyto zkazky tradicí dochované, později zajímala mne osobnost prastrýcova i po jiné stránce: byl bych rád zvěděl, jak k tomu došlo, že se stal biskupem. V té příčině bylo mnoho neurčitých dohadů. Jistoty nabyl jsem teprve nahlédnuv v kabinetní kanceláři vídeňské do aktů týkajících se jmenování P. Aug. Váhaly biskupem.

A tak nabyla osoba pro mne historické určitosti, reliefnosti, spolu i politického významu pro dobu, v níž byl jmenován a motivy, proč byl jmenován. Neboť šel za vlády Belcrediovy jako posel smíru rozváděných národností do diecése z polovice německé jako Čech a Slovan, který má porozumění pro potřeby obou národnostních kmenů a stojí nad oběma bez vášně a náruživosti.

JUDr. Fr. Váhala.

ÚČAST MĚSTA HRANIC V MANSFELDSKÉ REBELII R. 1627 A JEJÍ POTRESTÁNÍ

Značný blahobyt měšťanů hranických před válkou třicetiletou byl způsoben rozkvětem řemesel, zejména soukenického. Možno předpokládat, že ani poddaným na panství hranickém nedařilo se špatně, poněvadž celkový hospodářský rozvět našich zemí v XVI. století měl vliv i na zvýšení životní míry sedláků, jak ukazují názorně inventáře selských pozůstalostí, pořizované úředně po smrti hospodářů.¹⁾

Ani na náboženský útisk nemohli si Hraničtí stěžovat, protože majitelé panství, Žerotínové, i jejich nástupci, páni z Kunovic, z Potenštýna a z Bergrů, přilnuli stejně, jako velká většina obyvatel povětšinou k vyznání bratrskému, jež bylo jimi štědře podporováno.

Do tohoto stavu zasáhla rušivě válka 30letá, jejíž už první část, české povstání, přinesla Hranicím pronikavé a neblahé změny. Majitel panství hranického, které získal koupí r. 1613,

¹⁾ Fr. Hrubý: Selské a panské inventáře v době předbělohorské ČCH r. 1927 str. 21. a násl.

pan Václav Mol z Modřelic, musel hned v r. 1621 opustit svoje sídlo, renesanční zámek hranický, který si s nevídanou nádherou zařídil, neboť byl jako člen stavovského direktoria v době povstání potrestán ztrátou všeho jmění a doživotním žalářem.²⁾ Statky Molovy a s nimi i město Hranice byly darovány císařem Ferdinandem II. r. 1622 kardinálovi z Ditrichštejna, biskupu olomouckému, který na panství počal také hned s katolickou protireformací.

Těžko si zvykali v Hranicích jako po celém nešťastném království na změněné poměry, zejména na násilím vnucovanou novou víru a nesnadno snášeli i těžká břemena válečných kontribucí, jimiž město bylo v nastalých válkách od r. 1621 tou měrou postiženo, že úplně zchudlo. Když r. 1624 vypukl v městě také mor, jemuž podlehl mnoho obyvatelstva, zdálo se, že jeho morální a hmotná bída je dovršena. Bylo to však jen zdánlivé; když r. 1626 za nové války mezi císařem a králem dánským bylo přes Slezsko vysláno na Moravu značné vojsko dánské se sbory spojeného s ním hr. A. Mansfelda, aby tu vzbudilo nové povstání a odboj proti císaři a tím císařskou državu ohrozilo v samém jejím středu, byli to vedle obyvatelstva hor valašských a vedle některých jiných měst ve východní Moravě také Hranice, jež se přidaly k odboji.³⁾ Když se k Hranicím přiblížilo dne 21. května 1626 vojsko dánské, v němž byl značný počet českých a moravských emigrantů, zejména na př. Václav Bítovský, někdy na Bystřici p. Host, Jan Skrbenský na Fulneku a j., otevřeli měšťané po nepatrném boji brány, spojili se s nepřítelem a přispěli mu také značnou peněžitou pomocí 1000 tolarů.

Ale akce emigrantů spojených s Dány, jež měla tolik naděje na úspěch pro obecnou nespokojenost zemí Ferdinandových a pro neutěšený stav císařských financí, přece ztroskotala, neboť sedmihradský vévoda Betlen Gabor, na jehož pomoc bylo nejvíc spoleháno, do boje nezasáhl a smluvil s císařem mír. Když proto v polovici roku 1627 vtrhlo na Moravu císařské vojsko Valdštejnovo, musily slabé voje dánské vyklidit bojiště. Hranice po zoufalé obraně, vedené bělotínským fojtem Malíkem, který se v protokolu důsledně nazývá „zlopověstným“, musily se rovněž vzdáti. Fojt Malík vida, že města neudrží, skočil s hradeb, aby se živ nedostal do rukou císařských.

Všichni spojenci vojska dánsko-emigrantského byli krutě po-

²⁾ Srov. tamtéž, str. 280. a 303.

³⁾ Srovnej o tom všem knihu Fr. Hrubého, Ladislav Velen z Zerotína Praha 1930, str. 167 a násl.

kořeni. Hraničtí byli pak souzeni zvláštní komisí, kterou k nim poslal kardinál Ditrichštejn, a přísně potrestáni.

O tomto potrestání Hranických byla sice hlavní data již známa, aspoň v knize Bartovského o Hranicích⁴⁾ jsou uvedena, než s mnohými chybami a povětšinou zkomolenými jmény, podle zápisků lipnického primátora Martina Zikmundka,⁵⁾ který byl přítomen exekuci nad provinilými a zanechal po sobě rozličné zápisky ze své doby. Úplná zpráva Zikmundkova s českým překladem protokolu zmíněné soudní komise nachází se dnes v zápisech mor. historika Jana Jiřího Středovského († 1713), které jsou uloženy v zámeckém archivu olomouckého biskupství v Kroměříži.

A odtud otiskujeme tuto památku, která je zajímavým a cenným dokumentem z oné pohnuté doby nejen ze života města Hranic, ale také celého Valašska; dokumentem bohužel téměř jediným o potrestání východní Moravy za její účast na dánské rebelii r. 1626—1627.

Památka o městu Hranicích v časech válečných. J. J. Středovský, Fragmenta str. 409—413.

Hranické panství Mansfelderovi holdovali 1000 tolarů širokých a takto peníze skládali, jakž Kašpar Dobružský, písař, pánům komisařům poznamenání dal, jakž následuje.

Na 1000 tolarů lidu Mansfeldskému z města Hranic složených, kromě toho, co sousedé z města a z předměstí skládali podle možností svých (dali): Pan Jan Šmerhovský a paní Kača Šmerhovská zapůjčili do sumy svrchupsané 1000 tolarů 180 zl. K té sumě 1000 tolarů činili na pomoc dědiny z panství hranického, z Stříteže 13 zl., z Hendrychwaldu 20 zl., z Olšovce 20 zl., z Partutovic 12 $\frac{1}{2}$ zl., z Neydeka 5 zl., činí 73 zl. 30 gr. — Z panství drahotušského: z Drahotuš 130 zl., z Velkej 20 zl., z Lhoty 4 zl., z Klokočí 8 zl., z Opatovic 6 zl., z Radikova 10 zl., z Středulis 10 zl., z Černotína 17 zl., z Hluzov 8 zl., z Hrabůvky 6 zl. a z Brašova 7 $\frac{1}{2}$ zl. Z Uhřinovi 8 zl., z Jezernice 8 zl., z Podhoří 7 zl., z Milenova 18 zl. — 271 zl. 30 gr.

Popsání přečinění toho a ortele⁶⁾ těch rebelantův hranických měšťanův a poddaných, jak obecně všech, tak obzvláště těch přednějších hlav předzlého vedoucích.

Předně nachází se tak dobře v skutku jako i z jejich vlastního vyznání, že oni obecně vesměs měšťané i sedláci na Boha i na svú vyšší

4) V. Bartovský: Hranice a lázně Teplice, Hranice 1924 str. 76—78.

5) Bartovský píše jeho jméno důsledně Martin Hidunk.

6) Protokol v zápisech Zikmundkových je špatně do češtiny přeložen. Proto některá jeho nesrozumitelná místa jsou tu opravena podle německého originálního textu, který podepsané dal laskavě k dispozici řed. zem. archivu v Brně, Dr. Fr. Hrubý. On ho částečně užil již také ve své citované práci na str. 179.

vrchnost se zapomenuli, nevěrní a krivopřisázníci jsou, meč proti ní vzali, nosili, užívali a jako zjevné nepřátelé se ukazovali; město pod moc nepřátelskou napomohli přivést, jako také před tím Valachy sobě povolali a jim město otevřeli, J. Mti Cís. lid vojenský a jiné věrné v loupež vydali, jakž vyznání dotčených Valachův, kteříž v Mezříčí popraveni jsou, jest; nyní i jindy každého času pověstně rebelie oučastna se činili, začož tělo i životy, poctivost, statek a krev svou ztratili, za kterýmž přečiněním na kolena svá padnouce s plačtiv(ým) a očima jejich veliké provinění seznali, milosti i odpuštění prosili a tak z obzvláštní milosti následujícím způsobem proti nim předsevzato, postupováno a usúzeno bylo: Jest sice to celé měšťanstvo spolu s obcí pardonováno, ale všech a každých privilegií a svobod zbaveno, a k tomu pokuty jeden tisíc dukátův v půl šestém týhodni do důchodův Jeho Vysoké Knížecí Milosti⁷⁾ položití a propadnutí má.

1. *Adam Purgeš*, starý pudmistr, jako ten, kterýž se nad ouřadem, závazkem a povinností zapomenul, Mansfeldovským peněžítým nákladem horlivě napomáhal, písaři důchodnímu nedopustil na Alexandra Holuba⁸⁾ střeliti, katolickú víru zapřel, Bernarda Mincatora spolu s jinými vyzradil, když se chtěli s rytmistrem Antonínem⁹⁾ zachrániti. Proti J. Cís. Mil. a J. V. Kn. Mil. posměšně a lekhovážně mluvil, paní Opršalku, poněvadž k cís. straně právě náchylná byla, potupil, zle pověstného fojta v Bělotíně¹⁰⁾ rady se vši opravdovou pilností a bedlivostí poručením jeho vykonával; a v summě cele, ouplně rebellie oučastník činil se: jest jakožto jeden předzlého vedoucí pod meč odsouzen.

2. *Jan Polaček*,¹¹⁾ purgmistr, také takovým způsobem na svůj ouřad, závazek a povinnost se zapomenul, katolickú víru zapřel, jeden nejpřednější napomáhal Pikhardům; on tak týmž poddaným ve všech vesnicích přísahú předšel, kterouž se Dänemarskému¹²⁾ zavázati museli. Když pak císařští proti Hranicím táhli, k tomu zlopověstnému fojtu běžel a pravil, aby se bránil a žádnú měrou nedopúštěl, aby vojáci zbraně s sebe složití měli, připovídajice jemu, že podobným způsobem také měšťané brániti se budou a in summa také nic neopominul, v čem by takové rebellie nápomocen býti neměl. Jest k meči odsouzen, ale milost se činí, že má pokutu na penězích 200 dukátů položití a dřívěji takového vězení zproštěný nebýti.

3. *Pavel Křenek*, jeden z radních, proti své přísaze a závazku čelil, jeden nejpřednější jsa z Pikhardův od víry (katolické) odpadl, pikhardské predikanty v domě jeho (svém) přechovával, J. Vys. Kn. Milosti vlnu vyzradil, do Opavy¹³⁾ o pomoc dal se potřebovati; jest k meči odsouzen; milost učiněna a na peněžitou pokutu totižto 100 dukátův (dřívěji do konce propuštěn nebude, až zouplna ty odvede) uznán byl.

⁷⁾ t. j. kardinála z Ditrichštejna.

⁸⁾ Byl to hranický emigrant ve vojsku dánském.

⁹⁾ Asi velitelem císařské posádky v Hranicích.

¹⁰⁾ Hlavního vojenského vůdce vzbouřených sedláků a Hranických.

¹¹⁾ V Komenského Historii o těžkých protiventstvích církve české v kapitole CIII. na str. 228 čteme o něm: Jan Polaček v Hranicích na Moravě když od komisařů a jezuitů rozličně k odpadlství namlouván byl, na kolena padl, ruce vzpínal a aby mu raději hlavu vzali, než svědomí násilí činili, žádal...

¹²⁾ t. j. králi dánskému.

¹³⁾ V Opavě byl hlavní stan dánského vojska.

4. *Lukáš Kremž*, někdy J. V. Kn. Mti kuchař, toho zlopověstného fojta leytenambt, v kterémžto povolání dal se jemu věrně užítí. Také pro nepřítel lid najímal, na štráf ven vyjížděl; nejpřednější také před jinými napřed byl, také svou víru on zapřel; když ten zlopověstný fojt co naříditi chtěl, vždycky s tím fojtem radu držival. Když před čtyřmi lety křivopřísežní hraničtí měšťané Valachy k sobě povolali,¹⁴⁾ ten toho času wachmaistrem města byl, za kteroužto příčinu jest podle jiných 28týhodním vězením stížen a v něm zdržován v té naději, že bude potomně věrnost lépeji prokazovati, jako také při vzetí zase města Hranic nyní k posledku přeč ušel. Jest k meči odsouzen.

5. *Tomáš Šatánek*,¹⁵⁾ měšťan, jest toho zlopověstného fojta druhá ruka byla, jemu za jednoho kaprála slúžil, od něho do Opavy a zvláště tam i jinde rozdílně vysílán, pro kundšafy a špěhaře potřebován byl; s jinými také na štráf (vyjížděl) jako i s pol kelečských obilí také přeč odvážeti dal a napomáhal; víru zapřel. Jest k meči odsouzen, ale (taková) milost mu učiněna, že jemu polovice jmění a statku jeho vzato a zpeněženo býti má a on jeden celý rok v pútech zakovaný chován býti má.

6. *Martin Myška*, bývalý polesný, jeden hlavní křivopřísežný zrádcovský zlosyn, kterýž se k všelijakým službám tomu zlopověstnému fojtu potřebovati dal, jest skrze třetí osobu od pana Dukáta¹⁶⁾ napomenut a jemu milost že jí dojíti má, vzkázána. Ale to on zlými slovy zlehčil. Také podle jiných vesnic na předměstí viděn byl a napomáhal města dobývati; jest usiloval a k tomu poddané na vesnicích napomínal, aby proti Lipniku¹⁷⁾ táhli a toho města dobývati pomohli; s jinými v uherském oděvu oblečený na loupež a štráf ven vyjížděl, ve všelijakém způsobu té převrácené rebelii nápomocen byl. Jest k meči odsouzen.

7. *Kašpar Dobřičký*, písař bý(va)lý městský, kterýž se k všelijakým lehkovážným psaním potřebovati dal, má 6 měsíců v železích při zámku dělati.

8. *Jan Plichta*, bývalý písař obilní, jest na Boha, svůj ouřad a povinnost křivopřísežníkem učiněn, toho zlopověstného fojta v jednom i v druhém věrný služebník a jeho také jménu měšťanům a celé obci přednášel, aby změnili víru; téhož zlopověstného fojta penězi šafoval a se zjevně jako jeden rebelant ukazoval; má 100 dukátův položití pokuty a tak dlouho v železích zdržován býti, až takovou pokutu zúplna spraví.

9. *Jakub Kelčák*, křivopřísežník Bohu a J. V. K. Mti; obzvláště se té převrácené rebelie spoluoučastník učinil. Má za pokutu dáti 100 dukátův a pokud zúplna nevyplní, v železích zdržován býti.

10. *Jiřík Kotlář* náboženství zapřel, pod tím zlopověstným fojtem jako jeden Corporal a zjevný rebelant se potřebovati dal, má tři měsíce při zámku pracovati.

Také se jich 26 našlo, kteříž se k zámku Helfenštejnu potřebovati dali, přísahali a svou záplatu přijímali; ale ušli a za šelmy učiněni. Poněvadž pak se mezi nimi (čtyři) jakožto hlavní zlého předveducí našli, jsou taková k provazu odsouzeni; ostatní pak do želez, až další resolutii přijde, dáni býti mají.

¹⁴⁾ t. j. r. 1623 za války císařovy s Betlenem Gaborem, kdy Valaši stáli proti císaři.

¹⁵⁾ Staré cechovní záznamy hranické uvádějí jeho jméno mezi zchudlými válkou mistry soukenickými, kteří se nakonec živili žebrotou.

¹⁶⁾ Úředník panství hranického.

¹⁷⁾ Lipníka vojsko dánské nedobýlo.

Podobně také vskutku se to všecko našlo, jako i skrz jejich vlastní přiznání, že i všechny vesnice, fojtové, konšelé a obce na Boha a jejich vrchnost křivopřisázní a zpronevěřili byli, proti té životem i smrtí se vysoce roznítily a potřebovatí dali, město Hranice vzítí napomáhali, nepříteli peněžítě i jinak holdovali, ve všem jako zjevní a odpadlí nepřátele (se) ukazovali, jedním slovem té převrácené rebelie spoluúčastní se učinili, podle čehož jsou podobným způsobem tělo i život, poctivost, statky a krev J. V. Kn. Mti propadli. Kterých jsou to uznali a toliko milosti v pokloně vyhledávali; jest zatím takovým způsobem z púhé samé milosti s nimi postupováno, že ty vesnice, to jest ty obce spolu a s nimi ouřadové společně mají za pokutu dáti 1000 dukátův. Kteréžto pokuty uložení, jak a která vesnice zámožnější jest a možnost má, na ni uloženo bude, jak z přítomného poznamenání spatřiti jest¹⁸⁾ nebo se jim tím všechna svobodství a privilegia vyzdvihují.

Ti fojtové, poněvadž také obzvláště se velice provinili, mají polovic svého jmění a statků propadnutí a při zámku 6 měsícův úplně v železích pracovati.

Pavel Jan pak jako starší purgmistr z Bělotína, jeden hlavní předveducí všeho zlého, kterýžto jiné poddané zviklal a zavozoval, s tím fojtem z Neudeku do Meziríčí k (panu) z Víckova¹⁹⁾ a zlopověstnému fojtu vysýlán býval, aby ty všelijakú věrností a stálostí bezpečili; ten jest capo byl všeho společného shromáždování, kteréž v Bělotíně u kostela držival; také věrně užívati se dal k loupeži a štráfům. Jest k meči odsouzen.

Jan Váňa, fojt z Neudeku, dal se také věrně potřebovatí, co jemu z Víckova a ten zlopověstný fojt přednášeli; těm ve všem věrný, povolný, poslušný a k vyřízení hotový se ukázal, v rozdílných komisích a zprávách to na se přijímal, Betlenovské²⁰⁾ psaní přednášel, aby ti poddaní pod jeho ochranu a stráž poddali se a přistúpili, při dobývání Hranic, jako také zvláště při loupežích a štráfích se nacházel. Jest k meči odsouzen.

Podobně poněvadž Drahotušští lehkovážným způsobem spolu s k sobě připojenými vesnicemi svůj závazek zrušili, tomu z Dänemarku²¹⁾ přísahali a nepříteli hold dali, i také na poručení tam chodili, jsou z obzvláště milosti 500 kusů dukátův pokutou uznáni a jim i všechna privilegia, svobody a nadání se odnímají. A poněvadž pak čtyři z nich, bez všelikého přinucení a potřeby, alébrž z púhé urputilosti a svévolnosti víru zapřeli a k pikhardské sektě se obrátili, predykanty přechovávali, budou těm statkové vzati a oni z gruntův na věčné časy vypověděni.

Mají se také dvě pacholat lehkovážných nacházeti, z nichž jeden toho trubače prostřelil a druhý radu vydával, kterak by prachem zámek rozbořen býti mohl; posly prozrazovali, poddané zviklali a každého času z rebelanty se prokazovali. Oba dva jsou k meči odsouzeni.

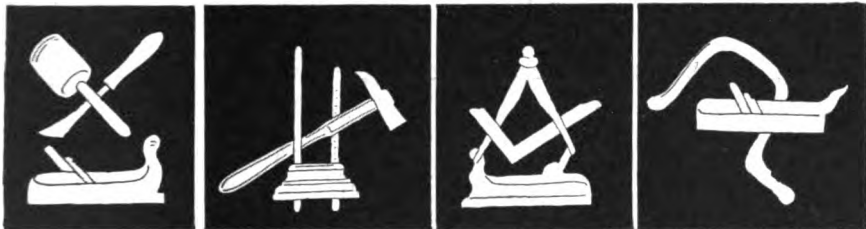
Naposledy, poněvadž se také mezi ženským pohlavím některé nacházejí, kteréž široce tlamu rozedřely a všelijaká utrhavá, lehkovážná a posměšná slova proti Bohu a Panně Marii, proti J. Cís. Mti a J. V. K. Mti žvaly a nad to také, jakž nejvýš jim možno bylo, věrně k rebelantským ne-

¹⁸⁾ Poznamenání takové přiloženo není.

¹⁹⁾ Jan Adam z Víckova, mor. emigrant, který přišel s Dány. Před povstáním držel Cejkovice u Hodonína.

²⁰⁾ T. j. nějaké psaní knížete sedmihradského Betlena Gabora.

²¹⁾ Králi dánskému, v jehož jméně zabrané kraje byly dánským vojskem a emigranty ujímány.

Znaky řemesla truhlářského z vizovského zámku. Ze skříně z r. 1781. Okreslil Karel Langer.

způsobům potřebovati se daly, tedy jest jedna z těch v koši se do vody zahráziti, druhé vězením trestány býti musely.

A poněvadž ten starý Šmerhovský²²⁾ také svůj díl uložený naň od Mansfeldovských od sebe odvedl a statku Rouska zase se ujal a s nepřitelem srozumění měl, bude k J. V. Kn. Mti ukázán.

Commisaři:

Karel Hütendorf, m. p. Jan Kavaně z Bugery, m. p. Martin Půhončí z Předmostí, m. p.

Páni komisaři poručili mně, měšťanu Zykmundkovi, primátoru města Lipníka, abych s panem Tobiášem Dukátem, toho času ouředníkem panství helfenštejnského, hranického a drahotušského, takovou exekuci v městě Hranicích, nic neměnic, převezmuv k tomu z ouřadu dvě nebo tři osoby a rychtáře lipenského i tolikéž mistra našeho, nápomocen byl vyřídití.

Kterážto exekuci stala se v městě Hranicích léta 1627 dne 16. Oktobris, den sv. Havla.

Adam Purgeš, purgmistr starý, a *Lukáš Kremž* u Planice mečem trestáni a potom do truhly vloženi a pohřbeni jsou; *Jan Polaček* a *Pavel Křenek* u Planice klečeti museli a již očekávali, skoro-li budou vzati; milosti dosáhli.

Za městem, kde fojt zlopověstný dal justici ustanoviti, na témž místě museli Hraničtí dřevěnnú (justici) dáti ihned postaviti, na níž čtyři zavěšení; a mistr (popravčí) nechtěl dolů sléztí, jestli jemu neučiní od nové justice co (jest) za právo, že se také podle těch zavěšených oběsí. Odpověděno skrze fojta našeho právního, že jemu bude učiněno a tak dáno jemu 20 zl. mor. Potom jiní mečem trestáni dle ortele, sedláci panství hranického musejí na větším díle u šibenice státi a na takové strašlivé smrti se dívati.

Tři pak z panství helfenštejnského, kteříž v hrdlo zde seděli, provazy na krku majíce pod šibenicí klečeli, dva příjmím Halúzkové a jistý Kučera z Dolního Oujezda všichni. Milost jim učiněna a hrdlo darováno. Ten Kučera se nenapravil, na Podstatě konec vzal.

Vlasta Fialová.

²²⁾ Jan Šmerhovský z Lidkovic držel před povstáním manství olom. biskupství Rousko, které mu bylo však konfiskováno. Za dánského vpádu se dal také k nepříteli a svého bývalého statku se násilím zmocnil.

ROČNÍK **III** ČÍSLO **2**

DB
785

V3

A1

N24

V3

no. 2

N A Š E

V A L A Š S K O

KULTURNÍ VĚSTNÍK

O JEHO ŽIVOTĚ A POTŘEBÁCH

Uprávil Fr. Tábořský a Jos. Válek

VSETÍN 1932

Digitized by Google